

KONSOCIAČNÝ MODEL AKO POLITICKÉ RIEŠENIE PRI DEMOGRAFICKY HETEROGÉNNYCH ŠTÁTOCH

Andrej KOLÁRIK¹

DOI: <https://doi.org/10.34135/svpmvpIV.191020>

Abstract

The model of consociationalism appears to be an optimal solution in case of demographically heterogeneous countries, especially populated by more than two major groups. Especially, when it is difficult to draw clear borders between them, a power-sharing agreement is necessary. In the following article, we have compared the power-sharing arrangements in Bosnia and Lebanon, as these two countries have implemented mechanisms of power-sharing, with Bosnia favouring a more territorially-based approach, while Lebanon has divided its major political offices among the different segments of the population. The similarities between the two countries include the fact that both have experienced a civil war and the divides in the country are based upon religious, rather than linguistic lines.

Key words: consociation model, Bosnia, Lebanon, Dayton agreement, Taif Agreement

Úvod

V prípade multietnických krajín sa konsociačný model participácie na moci javí byť ako ideálna voľba, umožňujúca všetkým segmentom spoločnosti zahrnutie do správy krajiny resp. regiónu, rešpektujúc demografickú diverzitu krajiny. Je samozrejme pravdou, že v tom prípade sa je proces prijímania rozhodnutí omnoho zdĺhavejší, čo však zároveň znamená, že pripravovaná legislatíva bude stálejšia a dlhšie v platnosti. Situácie, kedy konsociačný model dobre funguje, závisia od viacerých faktorov. Jedným z nich je počet segmentov. Lijphart považuje za optimálny počet tri až päť. V prípade dvoch segmentov to totiž často končí pri videní politiky ako hry s nulovým súčtom; v prípade väčšieho počtu segmentov je zas problematické nájsť dohodu medzi väčším počtom lídrov (Schutz, 2009).

Zdroje a použité metódy

Pri písaní príspevku sme použili predovšetkým deskriptívnu, ale taktiež aj analytickú a komparatívnu metódu. Prvá časť príspevku je teoretická, kde popisujeme okolnosti, pri ktorých najčastejšie vzniká tento model. Následne sme sa pokúsili popísať konsociačný model na príklade dvoch štátov, Bosny a Libanonu, kde bol tento model uplatnený, a taktiež poukázať na nedostatky v jeho fungovaní v týchto dvoch štátoch.

¹ Mgr. Andrej Kolárik, Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, E-mail: andrej.kolarik@umb.sk

Kedy je konsociačný model nevyhnutný

Situácie, kedy konsociačný model dobre funguje, závisia od viacerých faktorov. Jedným z nich je počet segmentov. Lijphart považuje za optimálny počet tri až päť. V prípade dvoch segmentov to totiž často končí pri videní politiky ako hry s nulovým súčtom; v prípade väčšieho počtu segmentov je zas problematické nájsť dohodu medzi väčším počtom lídrov (Schutz, 2009). K fungovaniu konsociačnej demokracie taktiež prospieva pocit ohrozenia a tiež menšie územie ale najmä menší počet obyvateľov v štáte. (Schutz, 2009). Podľa Lijpharta konsociačnu demokraciu charakterizuje prítomnosť „Veľkej koalície“, ktorá síce nie je bezprostredne definovaná, avšak chápe sa ňou participácia väčšiny relevantných politických subjektov, nielen nevyhnutného počtu z nich. Často zahŕňajú aj dohodnutý systém obsadzovania dôležitých ústavných postov. Medzi ďalšie znaky konsociačnej demokracie patrí možnosť využitia veta pre všetky zložky „Veľkej koalície“, proporcionalita a segmentálna autonómia (Schutz, 2009).

Taktiež možno pozorovať uplatnenie tohto modelu najmä tam, kde tieto jednotlivé segmenty, resp. zložky obyvateľstva žijú navzájom premiešané, a je preto veľmi ťažké definovať také hranice, ktoré by dané skupiny od seba oddelili, a boli by zároveň funkčné; čiže etnické hranice by korešpondovali s hranicami fyzickogeografickými či inými. V nasledujúcej časti porovnáme konsociačný model na príkladoch: Libanonu a Bosny a Hercegoviny.

Konsociačný model v libanone

Popisom „konsociačný model“ najlepšie vystihneme charakteristiku politického systému Libanonu. Libanon ako taký je výnimočný v prostredí Blízkeho Východu ako štát kde sunnitskí moslimovia nikdy netvorili prevažnú väčšinu obyvateľstva. Hornatý terén Libanonu spôsobil, že sa krajina stala útočiskom viacerých menšinových konfesijných skupín: či už Maronitov, Drúzov, Alavitov alebo Izmaelitov (šiiťov). (Mohti, 2010).

S výnimkou v 20. storočí prichodivších Arménov, ktorí si uchovali vlastný jazyk, všetky ostatné konfesijné skupiny, od Maronitov, cez pravoslávne a gréckokatolícke obyvateľstvo, po Drúzov, šiiťov, Alavitov a sunnitov, hovoria jedným jazykom, levantskou arabčinou. Dôležitosť náboženskej príslušnosti na Blízkom Východe možno spájať tiež s obdobím osmanskej správy, a vtedy zaužívaného systému *milletov*², čím sa zotrel etnické a jazykové rozdiely, a zároveň zvýraznili rozdiely náboženské. Preto napriek faktu, že obyvateľstvo Libanonu hovorilo jedným jazykom, nevytvorilo sa vedomie spolupatričnosti v Libanone.

Francúzsky komisár generál Sarraill sa pokúsil v roku 1922 zrušiť konfesijný systém v Libanone zdedený z čias Osmanskej ríše v prospech sekulárneho, voči čomu protestovali všetky náboženské skupiny (Mohti, 2010), resp. ich zástupcovia. Z hľadiska vyššie uvedených priaznivých podmienok môžeme v prípade Libanonu pozorovať s istotou pocit ohrozenia (vo vzťahu k dominujúcej Sýrii ale tiež voči Izraelu na juhu), zároveň takisto ide o menší štát (v regionálnom kontexte). Počet segmentov v libanonskej populácii je však omnoho vyšší ako päť – Libanon uznáva až 11 oficiálne registrovaných náboženských skupín.

Libanon v prvých desaťročiach po ukončení druhej svetovej vojny bol výnimočný stabilitou demokracie, avšak následne túto skúsenosť vystriedala občianska vojna (Schutz, 2009). Významná nepísaná dohoda v libanonskej politike, takzvaný *Národný pakt*, uzatvorená pri vzniku nezávislého štátu, rozdelila najvyššie ústavné funkcie medzi zástupcov jednotlivých konfesijných skupín:

² Millet v turečtine znamená buď náboženstvo, náboženskú komunitu alebo národ. (Pozn.-aut.)

- Prezident má byť maronitský kresťan
- Premiér má byť sunnitský moslim
- Predseda parlamentu má byť šiítsky moslim
- Ministrom obrany má byť Drúz
- Veliteľom armády má byť maronitský kresťan
- Pomer medzi kresťanskými a moslimskými poslancami v Snemovni reprezentantov mal byť 6:5 v prospech kresťanov (Mohti, 2010).

Takýto systém bol dohodnutý medzi maronitskou a sunnitskou politickou elitou, konkrétne maronitským prezidentom Bišarom al-Chúrim a sunnitským premiérom Riádom al-Sulhom (Krayem). Národný pakt okrem iného definoval zahraničnopolitickú orientáciu Libanonu, resp. skôr jej obmedzenia. Na jednej strane garantoval Libanon ako neutrálny zvrchovaný a nezávislý arabský štát, na druhej strane došlo ku zhode že Libanon sa nebude pokúšať o spojenie so Sýriou či arabským svetom ako celkom, ani nebude mať špeciálne úzke vzťahy s Francúzskom či so Západom (Krayem).

Je zrejmé, že takýto systém vedie k „zabetónovaniu“ politikov vo funkciách, a neprispieva k medzikonfesionálnej solidarite či znášateľnosti. Okrem toho tento systém viedol k nárastu klientelizmu, a v ešte stále polofeudálnej libanonskej spoločnosti sa politická moc často koncentrovala v rukách úzkej skupiny rodín (Mohti, 2010).

Občianska vojna v Libanone bola oficiálne ukončená Taifskou dohodou, ktorá bola podpísaná dňa 22. októbra roku 1989 v meste Taif v Saudskej Arábii. Riešila kľúčové otázky, teda štruktúru politického systému a zvrchovanosť Libanonského štátu (Krayem) .

Taifská dohoda ako kompromis zohľadňovala protichodné stanoviská. Potvrdila niektoré závery z Národného paktu: Libanon ostáva nezávislým štátom a domovinou pre všetkých Libanončanov, ostáva jednotným štátom. Libanon ostáva parlamentnou demokraciou a ekonomika je založená na voľnom trhu. A na záver konštatuje že konečný cieľom je odstránenie politických konfesionalizmu. (Krayem)

Niektoré závery Taifskej dohody ostali nedotiahnuté do konca. Obnovenie Libanonskej suverenity na celom území bolo možné iba v prípade stiahnutia sa Izraela a Sýrie. Vnútropolitické závery Taifskej dohody znamenali 31 zmien ústavy, ktoré boli schválené Libanonským parlamentom dňa 21. augusta 1990, pričom však konfesionálny princíp ostal zachovaný v libanonskej politike. (Krayem).

Hoci Taifská dohoda explicitne hovorí, že konečným cieľom je zrušenie konfesionálneho princípu, novou libanonskou ústavou je konfesionalizmus ďalej inštitucionalizovaný. (Krayem) Postavenie Maronitského prezidenta bolo oslabené, niektoré jeho prerogatíva boli posunuté Rade Ministrov. Postavenie sunnitského premiéra a šiítskeho predsedu parlamentu bolo tiež posilnené. (Krayem) Ako celok možno považovať výsledky Taifskej dohody za miernu úpravu libanonského Národného paktu z r. 1943.

Nedostatky konsociačného modelu v Bosne a Hercegovine

Ďalšou krajinou, v tomto prípade juhovýchodnej Európy, v ktorej sa mal uplatniť model konsociačnej demokracie je Bosna a Hercegovina. Z hľadiska počtu segmentov, v prípade Bosny a Hercegoviny konštitučných národov, ktoré sú tri, vyhovuje základným predpokladom. Tieto segmenty však nie sú rovnako početné: v súčasnosti dominujú Bosniaci, nasledovaní Srbmi, a bosenský Chorváti nasledujú až s výrazným odstupom. Jednotlivé etniká majú tiež rozdielne

predstavy o ideálnej forme svojho štátoprávneho realizovania (Bosna ako unitárny štát; spojenie so Srbskom resp. s Chorvátskom).

Segmentálna autonómia je v rámci Bosny a Hercegoviny realizovaná na územnom princípe, Od podpisu Daytonskej dohody je BaH rozdelená na dve entity: RS a Federáciu Bosny a Hercegoviny (ďalej len FBaH). RS vznikla počas vojny z rokov 1992-1995 a rozkladá sa v severnej a východnej časti štátu. Strediskom bolo počas vojny Pale v hornatej oblasti Romanija východne od Sarajeva, v súčasnosti *de iure* Východné Sarajevo *de facto* Banja Luka. RS je zložená z dvoch nesúvislých častí, západnej v povodí Vrbasu a Sávy a východnej v povodí Driny s výrazným prerušením koridorom ku Goražde.

FBaH sa skladá z 10 kantónov (Unsko-sanský, posávský, zenicko-dobojský, bosensko-podrinjský, stredobosenský, hercegovsko-neretvanský, západohercegovský, sarajevský a hercegbosenský), z čoho 3 majú chorvátsku väčšinu (posavinský, západohercegovský a hercegbosenský), 2 zmiešané (strednobosenský a hercegovsko-neretvanský) a zvyšok bosniacku väčšinu. (*BaH: The world most..2014*). FBaH zahŕňa západnú a strednú časť Bosny a Hercegoviny, s mestami Sarajevo, Tuzla, Zenica, Mostar a Bihać. Okrem toho tam patrí úzky pás bosenského Podrinia okolo mesta Goražde a 2 exklávy okolo miest Orašje a Odžak (kantón Posavina).

Pri hodnotení systému usporiadania krajiny z pohľadu medzinárodného spoločenstva sa konštatuje, že „Všetci respondenti sa zameriavajú hlavne na komplikovanosť a nákladnosť dnešného systému, v ktorom dnes máme viac než 148 ministrov, 10 kantónov a 2 entity, s neprimerane masívnym aparátom a ktorý je tvarovaný do podoby trojhlavého draka“ (Habčák, 2013, s. 38). Existencia 14 vlád a 14 parlamentov je okrem finančnej nákladnosti nefunkčná aj dôvodu kompetenčných sporov V Bosne a Hercegovine funguje „13 premiérov v krajine (10 na kantónálnej úrovni, 2 na úrovni entít a 1 celoštátny), a dokopy 569 členov rôznych parlamentov a vlád, a toto celé iba vo Federácií a Kantónoch, bez započítania celoštátnej úrovne, Republiky Srbskej a dištriktu Brčko“ (Grbavac, 2015, s.63).

Tento systém, ktorý mal však garantovať rovnoprávne postavenie všetkých troch národov však prestal plniť svoj účel po zásahoch Vysokého predstaviteľa pre Bosnu a Hercegovinu, ktorý zmenil niektoré ustanovenia, čím sa v praxi zamedzila možnosť Chorvátov uplatniť svoje veto. Pozície Chorvátov v politickom systéme Bosny a Hercegoviny sú taktiež oslabené tzv. fenoménom Željko Komšić. Tento chorvátsky člen predsedníctva Bosny a Hercegoviny bol opakovane zvolený v okresoch s prevažne bosniackou väčšinou, pričom v ani jednom z okresov s chorvátskou väčšinou nezvíťazil. Jeho legitimita ako reprezentant chorvátskej komunity v Bosne a Hercegovine bol tým pádom výrazne spochybnená.

Záver

Konsociačný model sa zvykne uplatňovať v prípade najmä hornatých krajín, kde vedľa seba žijú skupiny obyvateľstva, ktoré sa vyznačujú rozdielnou kultúrnou alebo náboženskou príslušnosťou. Na príklade Libanonu aj Bosny sme mohli pozorovať, že aj tento model spolupodielania na moci všetkých hlavných náboženských skupín vyústil do občianskej vojny, kedy stáli jednotlivé segmenty populácie proti sebe. V prípade Libanonu sme mohli pozorovať pridelenie jednotlivých ústavných funkcií tej-ktorej náboženskej skupine, pričom štát samotný nie je rozdelený na nižšie jednotky podľa náboženských línií. V prípade Bosny naopak môžeme pozorovať model kolektívnej hlavy štátu (3 členovia predsedníctva, zastupujúci tri konštitučné národy) a administratívne rozdelenie krajiny podľa etnického kľúča. V prípade Bosny a Hercegoviny sme tiež mohli pozorovať fenomén, ktorý zjavným spôsobom narušuje konsociačný model, a to „kradnutie“ si miest vyhradených pre jedno etnikum iným etnikom.

Použitá literatúra

- BaH: The worlds most... Bosnia and Herzegovina: the worlds most complicated system of government? [online]. The Guardian [cit. 2016-02-22]. Dostupné na internete: <<http://www.theguardian.com/news/datablog/2014/oct/08/bosnia-herzegovina-elections-the-worlds-most-complicated-system-of-government>>.
- GRBAVAC, V. 2015 *Unequal democracy: The political position of Croats in Bosnia and Herzegovina* [online]. Macalester College, Political Science Department. [cit. 2019-02-22] Dostupné na internete: <https://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjGrbLo8ovLAhXCHJoKHSeBDgEQFggtMAI&url=http%3A%2F%2Fdigitalcommons.macalester.edu%2Fcgi%2Fviewcontent.cgi%3Farticle%3D1052%26context%3Dpoli_honors&usg=AFQjCNEpyi_D2G3XX7i6MPZd9Ve-GZJh6w&sig2=MBp40EzxPs-5fGBPfTg1Og>.
- HABČÁK, M. 2013. *Entity Bosny a Hercegoviny-návrat Daytonu alebo na ceste k jednotnému štátu?*: Magisterská práca. Brno, Masarykova univerzita, 2013. 101 s.
- KRAYEM, H. *The Lebanese Civil War and the Taif Agreement* [online] American University of Beirut [cit. 2018-04-06]. Dostupné na internete: <<http://ddc.aub.edu.lb/projects/pspa/conflict-resolution.html>>.
- MOHTI, M. 2010. *The Lebanese Civil War 1975-1978*. [online], Research Gate [cit. 2019-14-03] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/229003509_THE_LEBANESE_CIVIL_WAR_1975-1978, 18s.>.
- SCHUTZ, O. 2009. *Konsociálna demokracia v Libanone-aplikácia a limity* [online], Global Politics [cit. 2019-10-23] Dostupné na internete: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/konsociacna-demokracia-v-libanone-%E2%80%93-aplikacia-a-limity>>.